

แม่พลอยกับเฟมินิสม์

พรสวรรค์ สุวรรณธาดา¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทตัวละครเอก คือ แม่พลอย จากเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กับ ความเป็นสตรีนิยม ผลปรากฏว่า แม่พลอยมีบุคลิกภาพที่ผู้ชายในสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ หรือที่เรียกว่าปิตาธิปไตย (Patriarchy) ฟังประสงค์ คือ มีความงามด้านรูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท และจิตใจ มีความดีพร้อมสมบูรณ์ทั้งในบทบาทของ แม่ เมีย คนรัก และลูกสาว มีอำนาจที่แฝงอยู่บ้างในการบริหารจัดการภายในบ้าน แนวคิดแบบปิตาธิปไตย ในเรื่องนี้จึงยังดำรงอยู่เหนือสตรีนิยมเช่นเดิม

คำสำคัญ: สี่แผ่นดิน แม่พลอย ปิตาธิปไตย

Abstract

This Article aimed to analyse the role of Mrs. Ploy (mae Ploy), Based on Feminist theory (Feminism), the main character in “Four Reigns” the novel by M.R. Kukrit Pramoj. The study found that her personalities conformed to the woman type which women are supposed to be. That is, these personalities included her gorgeous appearance, her good social etiquette, and her great mind. Not only could she play her role as a mother, a wife, and a daughter to perfection, but she slightly held latent force in her family controls. This type of a woman was typically accepted by men in the society (Patriarchy) where there was a sense of their superiority over women.

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

แม่พลอยกับเฟมินิสม์

แม่พลอย ตัวละครเอกจากเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ที่ล้อเล่น ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดูจะเป็นภาพของกุลสตรีชนชั้นสูง เป็นแม่ศรีเรือน เป็นแม่และเมียที่ดี ดังนั้นแล้ว แม่พลอยจะเป็นเฟมินิสม์ (feminism) หรือสตรีนิยมไปได้อย่างไร ก่อนที่จะวิเคราะห์หว่าแม่พลอยจะมีความเป็นสตรีนิยมหรือไม่ หรือเป็นมากน้อยเพียงใด ในที่นี้ขออธิบายความหมายของคำสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สตรีนิยม มโนทัศน์ สตรีนิยม และปิตาธิปไตยดังนี้

คำว่า *สตรีนิยม (feminism)* มีผู้อธิบายไว้ เช่น วารุณี ภูริสินสิทธิ์ แสดงทรรศนะว่า สตรีนิยมแม้จะเป็นคำที่สร้างจากสังคมตะวันตก แต่ความหมายไม่ได้จำกัดขอบเขตทางภูมิศาสตร์เท่านั้น เพราะสังคมไทยมีประวัติการต่อสู้เพื่อสถานะที่ดีขึ้นของผู้หญิงอยู่ไม่ใช่น้อย สตรีนิยมจึงไม่ใช่ของแปลกปลอมสำหรับสังคมไทย ยกตัวอย่างในอดีต กรณีอำแดงเหมือน และอำแดงจั่นที่ทำภูิกากวาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเรียกร้องสิทธิแห่งตน อำแดงเหมือน ถูกบังคับให้แต่งงาน ส่วนอำแดงจั่นถูกสามีนำไปขาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงทรงมีพระราชดำริว่า “กฎหมายนี้ เมื่อพิจารณาหัดดูเหมือนผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคนไป หาเป็นยุติธรรมไม่ ให้ยกเสีย” การแก้ไขกฎหมายครั้งนี้ถือว่าผู้หญิงได้สิทธิขึ้นอีกระดับหนึ่ง

หลังจากนั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ.2417 กำเนิดโรงเรียนวังหลัง ซึ่งเป็นโรงเรียนราชกุมารีสตรีแห่งแรกได้ก่อตั้งขึ้น ผู้หญิงเริ่มได้รับการศึกษามีการเปิดสอนในระดับอุดมศึกษาเมื่อปี พ.ศ.2470 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่หลักการยังคงสร้างความเชื่อ ความคิดและค่านิยมที่ว่าหน้าที่ของหญิงคือการเลี้ยงลูกและดูแลบ้านยังดำรงอยู่อย่างมั่นคง หลักสูตรที่ผู้หญิงนิยมเรียนยังแตกต่างจากชายโดยเฉพาะวิชาทางการบริหารปกครองประเทศ ผู้หญิงต้องไม่แย่งงานผู้ชายทำ กรอบความคิดเหล่านี้ทำให้หญิงไทยไม่มีบทบาททางด้านการเมืองเท่าที่ควร (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 184)

นักวิชาการพยายามจัดหมวดหมู่กรอบความคิดทางทฤษฎีที่มีอิทธิพลต่อการสตรีศึกษา (women's studies) โดยอาศัยเกณฑ์ต่างๆ กัน ส่วนมาก

นิยมแบ่งแนวทางอุดมการณ์และทิศทางทฤษฎีเรื่องผู้หญิง ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ แนวทางเสรีนิยม (liberal feminism) แนวทางสังคมนิยม (socialist feminism) และแนวทาง “หัวรุนแรง” (radical feminism) และบางทีก็มีกลุ่มที่สี่คือ แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม (cultural feminism) ในสามกลุ่มแรกมีทฤษฎะร่วมกันว่า ความแตกต่างระหว่างหญิงและชายเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้นเป็นส่วนใหญ่ และความแตกต่างนี้เองเป็นที่มาของสถานภาพที่เสียเปรียบของผู้หญิง ดังนั้นสังคมที่หญิงและชายจะมีความเสมอภาคกันในฐานมนุษย์ด้วยกันจะต้องไม่ให้ความสำคัญต่อการใช้เพศเป็นเครื่องกำหนดฐานะและคุณสมบัติสมาชิกของสังคม ส่วนกลุ่มที่ 4 สตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมนั้น ซูซีลา ดันชัยนันท์ ให้ทฤษฎะว่า คุณสมบัติของผู้หญิงที่แตกต่างจากชายนั้นอาจจะกลายเป็นพลังสำคัญของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ จึงเป็นกระแสทางทฤษฎีที่มุ่งค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของผู้หญิงที่เป็นเอกเทศ โดยไม่เน้นการเสนอแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยชัดเจน (ซูซีลา ดันชัยนันท์, 2540: 27)

อีกคำหนึ่งคือ มโนทัศน์สตรีนิยม (concept of feminism) หมายถึงแนวคิดที่ต่อสู้เรียกร้องของเพศหญิง เพื่อสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกับชาย รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์สภาวะความเสียเปรียบของผู้หญิง ด้านต่างๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว หน้าที่การงาน ในสังคมปิตาธิปไตย (patriarchy)

ส่วนคำว่าปิตาธิปไตย (patriarchy) หมายถึงสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนือผู้หญิง เป็นอำนาจที่แผ่เร้นกว่าอำนาจอื่นใด คืออำนาจที่ผู้ชายโดยรวมมีเหนือผู้หญิง ครอบครัวผู้หญิงไว้ให้เป็นรอง ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่า บทบาทผู้สนองความต้องการของเพศชายนั้นเป็นสิ่งพึงปรารถนา น่าภูมิใจ ทั้งนี้โดยยกย่องเชิดชูผู้หญิงที่ปฏิบัติเช่นนั้นว่า ดีงาม สูงส่ง ทรงคุณค่า ในภาพรวมมีลักษณะเป็นโครงสร้าง ครอบคลุม บทบาท พฤติกรรม วิธีคิด ทั้งของเพศชาย และเพศหญิง

ก่อนจะตัดสินว่า “แม่พลอย” เป็นเฟมินิสต์หรือไม่ ควรพิจารณาภูมิหลัง บุคลิกลักษณะนิสัยใจคอ พฤติกรรมการแสดงออก ตลอดจนปฏิกิริยาที่ปฏิสัมพันธ์ต่อบรรดาชายที่เกี่ยวข้องในสถานะที่แตกต่างกันดังนี้

ภูมิหลังของพลอย

ชีวิตของพลอย ผ่านทั้งความทุกข์ สุข มากมายหลายประการตั้งแต่เด็ก แม่เป็นเมียเอก แต่ไม่ใช่ฐานะคุณหญิง แม้จะเป็นคนรักเก่ามาก่อน แต่พ่อถูกบังคับให้แต่งงานกับผู้หญิงอื่น เมื่อได้แม่ของพลอยมาอยู่ด้วย คุณหญิงเมียหลวงของพ่อจึงน้อยใจกลับไปอยู่บ้านเดิม คุณอุ้นลูกสาวคนโตของคุณหญิงก็มีอำนาจสิทธิ์ขาดในบ้าน แม้แต่พระยาพิพิธก็เกรงใจลูกสาว ทำให้แม่กับพลอยไม่ได้รับความเป็นธรรม และไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร เมื่อเกิดเรื่องที่คุณอุ้นหาเมียน้อยให้พ่อ เพื่อให้แม่ของพลอยเสียใจ จึงเป็นเหตุให้แม่ต้องพาพลอยออกจากบ้านมาอยู่ในวัง ส่วนแม่ก็ไปอยู่ต่างจังหวัด ชีวิตที่ต้องไปอยู่กับคนอื่นไม่มีทั้งพ่อและแม่เป็นที่พึ่ง จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับผู้คนและสิ่งแวดล้อม

บุคลิกลักษณะของพลอย

บุคลิกลักษณะเป็นจุดเริ่มแรกทำให้คนที่พบเห็น หรือคบค้าสมาคม บุคลิกลักษณะที่ดี ที่งดงามย่อมดึงดูดใจคน ส่วนความรู้ความสามารถ หรือคุณสมบัติอาจเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาต่อไป ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมานั้น ค่านิยมสังคมไทย ผู้หญิงจะได้รับการยกย่องให้มีฐานะทางสังคมได้ แต่มักอาศัยสามีเป็นหลัก ดังที่มักมีคำพูดกันติดปากว่า “มีสามีเหมือนฉัตรแก้วกันเกิด งามหน้างามเนตรทุกเวลา” ในเรื่องสี่แผ่นดินนี้ก็เช่นกัน ที่ตัวละครเอก คือ แม่พลอยนั้นมีรูปร่าง หน้าตางดงามมาแต่เยาว์วัย รูปสมบัติอันติดตัวมานี้ได้ดำรงอยู่ทุกช่วงวัย ตอนเป็นสาวก็สวยงามยิ่งกว่ามารดาเมื่อคราวอยู่ในวัยเดียวกัน เมื่อสูงอายุก็ยังงามสมวัย ดังข้อความในเรื่อง

“เสด็จ” ซึ่งเป็นเจ้านายฝ่ายในพระองค์หนึ่งซึ่งแม่ของพลอยเคยเป็นข้ารับใช้ เมื่อแม่พาพลอยมาถวายตัว ได้เอ่ยชมพลอยว่า
 “หน้าตาน่าเอ็นดู สวยกว่าแม่อีก ผิวพรรณก็ดีสมเป็นลูกพระนางพระยา”
 ซึ่งทำให้พลอยปลื้มใจมาก เพราะไม่เคยมีใครชมว่าสวยมาก่อน”
 (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 27)

นอกจากนี้พลอยยังได้รับการฝึกจากคุณสายในการเขียนหมาก เขียนพลู การถวายอยู่งานพัด “เสด็จ” และเจ้านายองค์อื่นๆ แม้ว่าจะเป็นงานเล็กๆ แต่เป็น

บันไดขั้นแรก ที่เปรียบตั้งอารมณ์อันมีค่าประดับกาย ซึ่งรอการประดับเสริมแต่ง
ดังข้อความ

“เรื่องนี้คุณสายถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ กวดขันเอาอย่างมาก พร้อมกับ
บ่นให้ฟังด้วยว่า เดียวนี้พัดไม่เป็น เหมือนคนพัดไฟ” (คึกฤทธิ์ ปราโมช,
2552: 50)

พลอยจึงไม่เพียงมีรูปสมบัติเท่านั้น ยังมีคุณสมบัติอันได้แก่ความรู้
หนึ่งในนั้น คือ รู้หนังสือ อ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้ ที่ผู้หญิงส่วนน้อย
ในสมัยนั้นจะได้เรียน ดังข้อความ

“หลังจากเข้ามาอยู่ในวังได้สองวัน คุณสายก็ให้เรียนหนังสือ
พร้อมกับข้อย หัดอ่านจากหนังสือมูลบทบรรพกิจในตอนเช้า” (คึกฤทธิ์
ปราโมช, 2552: 49)

กล่าวได้ว่า การที่คุณสายยังประสิทธิ์ประสาทความเป็นชาววังให้แก่
พลอย ทำให้บุคลิกของพลอยโดดเด่นทั้งในรูปสมบัติและคุณสมบัติ อาจเป็น
เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ได้สามีที่มียศถาบรรดาศักดิ์ และทรัพย์สินสมบัติในเวลาต่อมา

นิสัยและพฤติกรรมการแสดงออกของพลอย

ก. เป็นคนมีเมตตากรุณา และมีจิตใจอ่อนโยน

พลอยเป็นคนที่มีจิตใจอ่อนโยน เธอรู้สึกเอ็นดูต่อเด็กๆ เสมอมา ดังตอนที่
พลอยเห็นลูกของคุณชิต พี่ชายคนละแม่กับนางพวงกรรยาซึ่งมีฐานะเป็นบ่าว
ก็มีได้รู้สึกเป็นอื่น นอกจากเห็นความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา เข้าไปกอดจูบด้วยความรัก
และปรานี มีหน้าที่ยังเตรียมสายสร้อยมาผูกข้อมือหลานอีกด้วย ความเป็นคนรัก
เด็กนี้ มีผลต่อชีวิตของพลอยในเวลาต่อมา กล่าวคือ เมื่อพลอยตกในฐานะแม่เลี้ยง
พลอยสามารถปฏิบัติตัวต่อลูกเลี้ยงเสมือนเป็นลูกจริง ซึ่งมีส่วนทำให้พระคุณนี้
กลายเป็นพระเดช คือมีอำนาจในตัว ทำให้ผู้อยู่ใกล้ชิด รักและเกรงใจและกลับมา
ตอบแทนบุญคุณในเวลาต่อมา ดังข้อความ

“พลอยเป็นคนรักเด็กมานานแล้ว แต่เมื่ออยู่ในวังไม่มีเด็กเล็กๆ
ขนาดนี้จะเล่น พอเห็นลูกคุณชิตซึ่งเป็นหลานของตน ก็ตื่นต้นใจและดีใจ

ระคนกันไป สัญชาตญาณของแม่ที่มีอยู่ในตัวเท่าไรก็ดูเหมือนจะแสดงอิทธิพลออกมา และพุ่งเข้าหาเด็กคนนั้นอย่างเต็มที่” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 191-192)

หลังงานแต่งงานไม่นานนัก พลอยเห็นเด็กเล็กที่กำลังถูกสอนให้หัดเดิน อยู่เรือนหลังหนึ่งในบริเวณบ้าน เมื่อมาเดินเล่นกับคุณเปรม จึงถามว่าลูกใคร เมื่อสามีบอกตรงๆ ว่าเป็นลูกตนเอง พลอยได้ตั้งปัญหาถามตนเองว่า ควรปฏิบัติตัวอย่างไรกับเด็กคนนี้ จึงจะไม่มีอุปสรรค เมื่อเด็กเผลอเข้ามาหา พลอยรู้สึกว่าเขารักเมตตาอย่างบริสุทธิ์ใจ และหนทางที่เลือกคือ รักเด็กคนนี้เหมือนลูกจริง และได้ขอลูกสามีเป็นลูกของตน ซึ่งสามีก็อนุญาต ดังข้อความ

“...ลูกของคุณเปรม...ตาฉันคนนี้ขอเป็นลูกฉันเสียได้ไหม?”
(คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 345)

เมื่อ “ฉัน” ลูกของคุณเปรมโตขึ้นเป็นทหาร ช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏต่างๆ ที่ทำเพื่อส่วนรวม จึงถูกจับขังคุก พลอยรู้ข่าวไปเยี่ยมกับลูกชายอีกคนหนึ่ง ขณะคุยกันพยายามไม่แสดงอาการเศร้าโศก แต่เมื่อกลับออกมา กลับร้องไห้อย่างหนักด้วยความรักในบุตรบุญธรรมดังกล่าวของตน ดังข้อความ

“ที่ลูกว่าดีก็เพราะใจแข็งไม่ร้องไห้ อ้าวแล้วกัน ตาอึดรื้อรังขึ้นก่อนจะพูดจบ เพราะพลอยดึงผ้าเช็ดหน้าออกจากกระเป๋าขึ้นปิดหน้าอย่างรวดเร็ว และก้มตัวลงร้องไห้เหมือนกับว่าสายตัวจะขาด” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 704-705)

ข. ให้อภัยผู้อื่น

เพราะเหตุว่าพลอยเคยได้รับทุกขีรื้อน ถูกข่มเหงรังแก ก็ไม่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้รับเช่นตน จึงพร้อมจะทำให้คนอื่นพ้นทุกข์ มีความสุข และถ้าเรื่อนั้นพลอยมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยแล้ว พลอยก็พร้อมจะให้อภัยผู้อื่น ดังเช่นเมื่อครั้งเป็นคนรักของ “พีเนื่อง” พี่ชายของซ้อย เมื่อฝ่ายชายไปรับราชการต่างจังหวัด และผลอโผล่ไปมีความสัมพันธ์กับลูกสาวร้านขายข้าวแกง จนฝ่ายหญิงตั้งท้อง พีเนื่องจึงรับผิดชอบแต่งงานกับหญิงสาวผู้นั้น เมื่อพลอยทราบเรื่องแทนที่จะโกรธ

กลับแสดงความเห็นว่าพี่นี่เองทำถูกแล้ว อันแสดงถึงจิตใจที่พร้อมจะให้โอกาสเสมอ จนทำให้ช้อยเองยังอัศจรรย์ใจ ดังข้อความ

“ช้อยอย่าไปโกรธพี่นี่เองเลย” พลอยพูดตะกุกตะกักเหมือนมีอะไรมาขวางอยู่ในคอ “น้ำใจ

ผู้ชายอย่างนี้ ฉันนับถือจริงๆ”

ช้อยนั่งดูพลอยเป็นนานแล้วพูดขึ้นว่า

“พลอยพูดเล่นหรือพูดจริงนี่?”

“ฉันพูดจริงๆ ช้อย” พลอยตอบ “พี่นี่เองเป็นคนที่ฉันนับถือมาก ถ้าเป็นผู้ชายคนอื่นคงไม่ทำอย่างนี้ แต่ถ้าฉันเป็นผู้ชาย ฉันก็ทำอย่างพี่นี่เองเหมือนกันจริงๆ นะช้อย ฉันเห็นใจ เข้าใจทุกอย่าง” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 214)

บุคคลที่ปฏิบัติไม่ดีต่อพลอยอีกคนหนึ่ง ก็คือคุณอุ้นลูกสาวคนโตของคุณหญิงพี่สาวต่างมารดา ตลอดเวลาที่อยู่บ้านเดียวกัน มักพูดกระแทกแตกตั้นเป็นนิจ เมื่อพลอยมาอยู่วังและกลับมาเยี่ยมบ้านซึ่งรวมทั้งคุณอุ้นด้วย คุณอุ้นก็ไม่เคยหยุดระราน จนเมื่อพลอยแต่งงานแล้ว คุณอุ้นตกในฐานะลำบากมีหนี้สิน เพราะถูกน้องชายปกกลอก ในที่สุดก็ต้องกลับมาขอความช่วยเหลือ พลอยไม่เคยถือโทษโกรธเคือง กลับให้อภัย ใช้หนี้ให้ ทั้งชวนมาอยู่กับตนและเลี้ยงดูพี่สาวจนตายจากไป

ค. เป็นคนที่มีจิตใจงดงาม

ความเป็นคนดีของพลอยนั้น แม้แต่ช้อยซึ่งเป็นคนที่มีปฏิภาณไหวพริบรอบตัว เข้านอกออกในเห็นผู้คนในวังจำนวนไม่น้อย ตั้งแต่คนชั้นสูงจนถึงคนระดับล่าง ยังนับถือจิตใจอันงดงามของพลอย ถึงกับก้มลงกราบด้วยความซาบซึ้งจริงใจ

“แม่พลอย ฉันรู้จักรักชอบพอกับแม่พลอยมาตั้งแต่ยังเด็ก ฉันรู้ตลอดมา ว่าแม่พลอยเป็นคนดี และที่รักแม่พลอยยิ่งกว่าที่น้องของตัวเอง ก็เพราะความดีของแม่พลอยนั่นเอง แต่ทั้งที่ฉันรู้จักความดีของแม่พลอย ฉันก็ไม่เคยนึกเลย ว่าแม่พลอยจะเป็นคนดีถึงเพียงนี้ ที่แม่พลอยพูดมาทำให้ฉันเปลี่ยนใจไปหมด ที่โกรธก็หาย ที่แค้นใจก็ไม่มีเหลือ ความดีของแม่พลอยมีมากเกินไปจนฉันพูดไม่ถูก ฉันทั้งรักทั้งนับถือแม่พลอยมากกว่าใครๆ ทั้งสิ้น” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 216-217)

อีกตอนหนึ่งที่ คุณเปรมซึ่งเป็นลูกเจ้าคุณจรรยาฯ หลานเจ้าคุณโชฎึกฯ ได้เกิดความพึงใจในตัวพลอย พยายามเข้าทางผู้ใหญ่ของพลอยมาเป็นเวลานาน จนถึงขั้นให้คุณนุ้ยเป็นอามาเจรจาทาบทามกับคุณสายผู้ดูแลพลอย และได้กล่าวชมเชยพลอยว่าเป็นเด็กที่ “เสด็จ” โปรดเพราะความเป็นคนดี ดังข้อความที่คุณนุ้ยเจรจากับคุณสาย

“เขาว่าเสด็จโปรดนักมิใช่หรือ?” แม่ນุ้ยถาม

“ก็โปรดพอดูอยู่แม่ນุ้ย” คุณสายตอบ “ท่านเลี้ยงมาแต่เล็ก ก็ต้องโปรดเป็นธรรมดา แล้วก็ปลุกแม่แซมซึ่งท่านโปรดมาก พลอยเขาก็ดีเสียด้วย น่าโปรดหรอก”

“ดียังไง? ทำอะไรเก่งหรือ? หรือว่าช่างประจบเฉยๆ”

คำถามของแม่ນุ้ยบอกให้รู้ว่าผู้พูดเกรงใจใครไม่เป็น

“จะว่าเขาประจบก็ไม่ถูกหรอกแม่ນุ้ย” คุณสายตอบแทน “แต่แม่พลอยเขาเป็นคนมีสัมมาคารวะ แล้วก็เป็นคนมีน้ำใจ มีกตัญญูท่านจึงโปรด”

“มีกตัญญูมากหรือ?...ดิฉันแม่สาย คนเดียวนี่หากตัญญูยากจริงไหม?”

“จริงทีเดียว” คุณสายเห็นด้วย (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 263)

ง. มีมารยาทเรียบร้อย

พลอยเป็นคนที่สุภาพ เรียบร้อย อ่อนโยน ใครเห็นใครก็รัก ว่านอนสอนง่าย แม้แต่ “เสด็จ” ก็โปรดประทานของขวัญให้เนืองๆ และพูดถึงพลอยด้วยความเอ็นดูว่า “นางพลอยมันช่างประจบ” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 122)

มิใช่เพียงชนชั้นสูงหรือเชื้อพระวงศ์เท่านั้นแม้แต่เจ้าพนักงานอื่นๆ ก็รู้สึกเมตตาต่อพลอยเป็นพิเศษ ในมารยาทอันดีงามด้วยข้อความ

“อาจจะเป็นเพราะพลอยมีรูปร่างหน้าตาที่เป็นเสน่ห์และมีกิริยาอ่อนหวานนอบน้อม พลอยจึงเข้าไหนเข้าได้ ไม่มีใครห้ามปราม คุณพนักงานบนพระที่นั่งหลายคนรู้จักพลอยเป็นส่วนตัว และเมตตาตามกรุณาเป็นพิเศษ” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 122)

การมีปฏิสัมพันธ์ต่อชาย

พลอยมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชายในฐานะลูกสาว คนรัก เมีย และแม่ โดยแต่ละบทบาทล้วนประพฤติปฏิบัติในแบบอย่างของกุลสตรีที่งดงาม

ก. ในฐานะลูกสาว

พลอยรักเคารพบิดา แม้ว่าชีวิตในวัยเด็กค่อนข้างห่างเหิน อีกทั้งพระยาพิพิธบิดาของพลอย ไม่มีโอกาสได้แสดงความรักต่อลูกสาวนัก เพราะเมื่อครั้งอยู่บ้านเดียวกัน ก็มีคุณอุณลูกสาวคุณหญิงผู้เป็นภรรยาหลวงคอยกีดกัน ครั้นเมื่อแม่ของพลอยพาไปอยู่ในวังก็ยิ่งห่างเหิน มาถึงคราวโกนจุกซึ่งจัดที่บ้านของช้อย บิดาของพลอยมาร่วมงานด้วยทำให้พลอยมีความสุขมาก

“พลอยพอใจนักหนาเพราะเหตุว่า เจ้าคุณพ่อได้มางานเพื่อพิสูจนให้ปรากฏว่า พลอยมิใช่เด็กที่ไร้ญาติขาดมิตร แต่เป็นผู้ที่มีบิดาเป็นผู้ใหญ่ที่คนจกนับถือได้” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 114)

สำหรับพระยาพิพิธเองเมื่อพลอยได้รับการฝึกอบรมทั้งความรู้ ความประพฤติจากในวัง ซึ่งเปรียบได้กับสถาบันการศึกษาอันยอดเยี่ยม กล่อมเกล่าให้งามกริยาวาจา งามสติปัญญาเท่าที่ผู้คนสมัยนั้นจะพึงมี พระยาพิพิธจึงมีความภาคภูมิใจในตัวพลอยผู้เป็นลูกสาว คุณสมบัตินี้ไม่ว่าเพศหญิงหรือชายก็ย่อมเป็นที่ปรารถนาในสังคมทั้งนั้น ดังข้อความตอนที่พลอยจะโกนจุกแล้วกลับไปเยี่ยมพ่อ ซึ่งพระยาพิพิธเรียกพลอยเข้าไปถึงตัวและยกมือลูบหัวเบาๆ แสดงความปรานี

“รักษาดูให้ดีๆ นะพลอย ถึงอย่างไรเจ้าก็ยังเป็นลูกพ่อ” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 92)

ขณะที่พลอยตั้งท้องลูกคนแรก พระยาพิพิธป่วยหนัก พลอยจึงกลับไปเยี่ยม ทำให้พ่อดีใจมาก ดังข้อความ “พลอยมาคราวนี้อ่ากลับเร็วนัก อยู่เป็นเพื่อนพ่อให้นานๆ หน่อย แม่เขยดูน้องด้วย อย่าให้ขาดเหลืออะไรได้” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 178)

การปรนนิบัติ ดูแลบิดาด้วยความห่วงใย รักเคารพรวมถึงน้อมนำคำสั่งสอนของพระยาพิพิธ มาประพฤติปฏิบัติ พลอยจึงเป็นลูกสาวที่ดีอยู่ในโอวาทของบุพการี

ข. ในฐานะคนรัก

เมื่อพลอยได้รู้จักกับชายหนุ่มนอกวังคนแรก ก็คือ “พีเนื่อง” พี่ชายของช้อย ความคุ้นเคย ที่ต้องออกมาเป็นเพื่อนช้อย เมื่อพ่อแม่และพีเนื่องมาหาช้อย เป็นเวลานานหลายปี จึงก่อเกิดความผูกพันและรักใคร่ในที่สุด เมื่อฝ่ายชาย ต้องการเป็นข้าราชการ ซึ่งต้องไปอยู่ต่างเมือง ได้ใกล้ชิดหญิงอื่นจนต้องรับผิดชอบ การกระทำที่ล่วงเกินฝ่ายหญิง โดยการแต่งงานนั้น พลอยซึ่งบุคลิกภายนอก ดูอ่อนโยน แต่กลับไม่อ่อนแอ มีจิตใจเข้มแข็ง มีหน้าซำยังสามารรถอธิบายเหตุผล ที่ไม่กล่าวโทษหรือโกรธตีพายฝ่ายชายเช่นหญิงอื่น

“ฉันเห็นอกลูกผู้หญิงด้วยกัน ไม่ได้หวง ถ้าพีเนื่องไม่รับเลี้ยงดูต้อง เสียใจไปตลอดชาติ เป็นกรรมติดตัวไปเปล่าๆ แต่ถ้าหันกลับมาดูถึงตัวฉัน ฉันต้องเสียใจบ้างเป็นธรรมดา แต่ก็นั่นแหละ ฉันก็บอกช้อยแล้ว ในชีวิตฉัน ฉันเคยพบความทุกข์มากมาย ถึงในเรื่องพีเนื่องฉันก็ไม่เคยประมาท เคยคิด อยู่เหมือนกันว่า วันหนึ่งต้องลงเอยอย่างนี้” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 216)

หลังพลอยแต่งงานแล้ว เคยคิดว่าถ้าพบกับเนื่องจึงหน้าจะทำอย่างไร แต่เมื่อพบจริงครั้งเมื่อติดตามสามีไปงานถวายพระเพลิงเจ้านายที่บางปะอิน พลอยสามารถวางตัวให้เป็นปกติ และความรู้สึกเช่นคนรักไม่มีหลงเหลืออยู่ ซึ่ง แสดงถึงความเข้มแข็งแห่งจิตใจ รู้เหตุรู้ผล รู้จักตน รู้จักประมาณกาย ดังข้อความ

“การได้พบกันในวันนี้ พิสูจน์ให้พลอยแน่ใจว่าไม่มีอันตราย เพราะ พีเนื่องเป็นแต่เพียงคนที่รู้จักมานานคนหนึ่งเท่านั้นเอง พีเนื่องเป็นแต่ เพียงหลานคุณสาย พี่ของช้อย พีเนื่องคนที่เคยอยู่ในหัวใจของพลอยนั้น ตายไปเสียนานแล้ว ไม่มีใครจะมาปลุกฟื้นขึ้นได้อีก” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 364)

ค. ในฐานะเมีย

เมื่อพลอยเข้ามาลา “เสด็จ” เพื่อเข้าพิธีแต่งงาน เสด็จได้ให้พรพลอย ซึ่งคือแนวทางปฏิบัติ ในการดูแลครอบครัวให้ได้รับความสุข โดยคำนึงถึงบทบาท หน้าที่และฐานะวงศ์ตระกูลก่อนความสุขสบายของตัว พิจารณาโดยผิวเผิน อาจมองว่าต้องรับใช้ผู้ชาย แต่ถ้ามองให้ลึกซึ้งว่าถ้าภรรยาไม่เป็นหลัก

ของครอบครัวแล้ว ผลที่ตามมาอาจเป็นผลเสียต่อสามี ที่ต้องพะว้าพะวังกับความไม่สงบสุขในครอบครัว ไม่อาจปฏิบัติราชการได้เต็มที่ และอาจส่งผลต่อลูกที่แม่ไม่เป็นที่พึ่งพาได้ จนต้องพบกับความเลวร้ายในที่สุด ข้อความที่เสด็จประพาทได้เน้นให้พลอยเตือนสามีเมื่อควรเตือน เรื่องนี้ทำให้เห็นอำนาจของผู้หญิงที่แฝงเร้นอยู่

“เจ้าจะได้หัวเป็นข้าราชการ...จึงต้องถือว่าต่อไปเจ้าก็เป็นคนในราชการเหมือนกัน เจ้าต้องรักษาหน้าที่ภรรยาที่ดี ประณิบัติลูกหัวให้มีความสุข คอยดูแลเอาใจให้เขารุ่งเรืองต่อไปอย่าให้เสียราชการได้ สิ่งใดที่ควรเตือนก็ต้องเตือน สิ่งใดที่ควรหนุนก็ต้องหนุน สำหรับตัวเองก็ต้องระมัดระวังรักษาตัวให้ดี...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 315)

พลอยได้ทราบภายหลังการแต่งงานว่า คุณเปรมมีลูกจากภรรยาที่เล็กกันไป พลอยเห็นว่าเด็กไม่มีผิดมีบาป สิ่งที่คุณเปรมต้องการมากที่สุดก็คือความรัก สำหรับความรู้สึกแบ่งแยกระหว่างลูกเมียหลวง ลูกเมียน้อย พลอยรู้ซึ้งถึงความน้อยใจ ซ้ำใจ สิ่งที่คุณเปรมคิดต่อไปก็คือ การจัดการให้บ้านมีความสงบสุขดังข้อความ

“ถ้าหากว่า พลอยจะมีสิทธิ์อย่างไรต่อไปในบ้านนี้ แม้แต่ว่าจะอยู่ในบ้านนี้ด้วยความสงบใจ พลอยจะต้องคอยดูมิให้เกิดความแบ่งแยก และความรู้สึกอื่นขึ้นขมมันเกิดขึ้นได้อย่างเด็ดขาด...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 345)

สิ่งที่พลอยจัดการกับลูกติดสามีคือ นำเด็กคนนั้นมาเป็นลูกของตัวเอง เป็นสิทธิ์ขาดของตัวเอง ซึ่งพลอยเดิมพันกับคุณเปรมว่าจะเลี้ยงให้ดี แม้ว่าคุณเปรมจะติงว่าแม่ของเด็กเป็นคนไม่ดี พลอยคิดว่าอย่างน้อยก็มีเลือดดีของคุณเปรมครึ่งหนึ่ง ซึ่งถ้าอบรมดีก็ย่อมดีได้ แนวคิดของพลอยเป็นวิธีการที่ได้อำนาจมาอย่างละมุนละม่อมแบบผู้หญิง ที่จุดหมายปลายทางอาจเหมือนกันกับชาย หากแต่วิธีการต่างกัน สิ่งที่พลอยทำปรากฏให้เห็นประโยชน์ในเบื้องต้นถึง 3 ประการ คือ

ประการแรก “ตาอัน” ลูกติดสามีเป็นเครื่องเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพลอยกับคุณเปรม ไม่เห็นเป็นคนอื่นอีกต่อไป

ประการที่สอง ตั้งแต่ได้ “ตาอัน” เป็นกรรมสิทธิ์ พลอยรู้สึกเป็นผู้ใหญ่กว่าแต่ก่อน จนบ่าวไพร่รู้สึกยำเกรง ดังข้อความที่นางพิศผู้เป็นบ่าวพูดว่า “คุณพลอยเดี๋ยวนี้เป็นผู้ใหญ่เต็มตัวทีเดียว ฉันเองกลับเป็นเด็กลงทุกวัน ชักจะกลัวๆ คุณพลอยเสียแล้ว” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 348)

ประการที่สาม ก่อให้เกิดความนิยมในหมู่ญาติของคุณเปรม ทุกคนแสดงความปรานี และเลื่อมใสที่พลอยเลี้ยงดูตาอันประหนึ่งลูกในไส้ ภิรยวาทะก็เปลี่ยนเป็นสนทสนมไม่ห่างเหินอีกต่อไป

เมื่อตาอันเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เขาก็รักแม่พลอยเหมือนแม่แท้ๆ นั่นคือ “ได้หัวใจ” จากคนๆ หนึ่ง ซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวพันทางด้านสายเลือดเลย

นอกจากพลอยจะได้หัวใจจากลูกแล้ว พลอยยังเป็นที่พึ่งทางใจของสามี ดังเช่นช่วงการผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน ในรัชกาลที่ 5-6 ซึ่งคุณเปรมต้องปรับตัวเข้ากับพระราชนิยม แต่ก็สามารถดำเนินชีวิตมาได้อย่างสมบูรณ์ แต่ครั้งสิ้นแผ่นดินรัชกาลที่ 6 ที่ทรงครองราชย์มา 15 ปี คุณเปรมซึ่งเข้าสู่วัยชรา กลับรู้สึกหมดอาลัยตายอยาก ในการจะปรับวิถีชีวิตที่ต้องเริ่มต้นใหม่ พลอยในฐานะภรรยาคู่ชีวิต จึงเป็นฝ่ายให้กำลังใจสามี นับเป็นเมียผู้ประเสริฐที่ยินดีร่วมทั้งทุกข์และสุขกับสามี ดังข้อความ

“แต่ก่อนนี้ คุณเปรมอยู่ในฐานะผู้ชู้ชวนให้พลอยดูโลก และเป็นผู้เล่าให้พลอยฟังในเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัว พลอยเป็นผู้รับฟัง แต่โดยกะทันหัน โดยที่พลอยไม่รู้เนื้อรู้ตัวเลย ฐานะก็เปลี่ยนแปลงกลับกันไป พลอยกลายเป็นผู้เล่า เป็นผู้ชู้ชวนให้คุณเปรมมองคน มองเหตุการณ์ต่างๆ คุณเปรมกลายเป็นผู้ฟัง...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 580)

สุดท้ายเมื่อคุณเปรมเสียชีวิตเพราะตกม้า ลูกชายถามว่านำศพเข้าบ้านได้หรือไม่ พลอยตอบว่า บ้านนี้เป็นของคุณเปรม ทั้งตอนมีชีวิตและตายไปแล้ว อันแสดงถึง ความรักศรัทธาในสามีโดยไม่มีข้อแม้ใดๆ

“บ้านนี้เป็นของคุณเปรม...เมื่อเป็นๆ อยู่ได้ ทำไมเมื่อตายแล้วจะกลับมาไม่ได้” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 607)

พลอยจัดงานศพให้สามีด้วยความเข้มแข็ง แม้ในใจจะรู้สึกโศกเศร้า โดยรับภาระเป็นเจ้าภาพไม่ขาดตกบกพร่อง รวมทั้งทำบุญเจ็ดวัน ห้าสิบวัน ร้อยวันตามธรรมเนียม จนกระทั่งงานเสร็จสิ้นอย่างเรียบร้อย นับว่าแต่งงาน จนกระทั่งตายจาก พลอยปฏิบัติหน้าที่ภรรยาได้อย่างยอดเยี่ยม อย่างยากที่ใคร เสมอเหมือน สมกับคำกล่าวที่ว่า “ได้ฝากผีฝากไข้” โดยแท้

ง. ในฐานะแม่

เมื่อพลอยต้องเลี้ยงลูกคนเดียว โดยที่คุณเปรมใส่ใจแต่งงานราชการ และออกสังคม พลอยจึงดึงให้คุณเปรมสนใจลูกบ้าง ซึ่งฝ่ายชายเห็นว่าเป็นเรื่องของผู้หญิงและแม้พลอยจะพูดอย่างไร สามีก็ยกให้เป็นเรื่องของพลอย

“ก็เด็ก ๆ พวกนี้มีแม่พลอยอยู่แล้วมิใช่หรือ?”

“ฉันเป็นแต่เพียงแม่ เป็นผู้หญิง” พลอยตอบ “บางทีเด็กก็ต้องการอยู่ กับพ่อที่เป็นผู้ชายเหมือนกัน ถ้าจะพูดกันจากใจเด็กแล้ว พ่อดูเหมือน จะสำคัญกว่าแม่เสียอีก ในระหว่างที่เด็กกำลังเติบโตขึ้น เด็กที่จะติดแม่ ก็เป็นแต่เวลาที่เ็นเด็กเล็กเท่านั้น” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 434)

ลูกทุกคนรักพลอยมาก โดยเฉพาะฮ็อตที่เรียนจบจากต่างประเทศ แต่ไม่ยอมทำงาน เพราะรักและเป็นห่วงแม่มาก อยากอยู่ดูแลแม่ แต่เมื่อมีเรื่อง หมายใจกับพี่ชาย ไปทำงานในที่กันดารซึ่งเป็นช่วงสงคราม และป่วยหนักเสียชีวิตลง ก่อนตายฮ็อตได้พูดถึงแม่พลอยจนลมหายใจเฮือกสุดท้าย สิ่งเหล่านี้ย่อมเกิดจาก พลอย รักและเอาใจใส่ลูกทุกคน จนลูกตระหนักถึงคุณค่าความดีของพลอย

“คุณแม่ คุณแม่!” ตาอันพุตระหว่างเสียงสะอื้น “ผมพยายามทุกทาง แล้วแต่ไม่เป็นผล ฮ็อตเจ็บหนักเกินไป...เพื่อถึงคุณแม่จนหมดลม” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 924)

อีกตอนหนึ่ง เมื่ออันซึ่งเป็นลูกเลี้ยงทะเลาะกับอันลูกคนโตของพลอย ตอนเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยอันใช้คำว่า “กบฏ” ต่อพี่ชาย ทำให้อันรู้สึกว่ามีใครเป็นที่ยึดเหนี่ยวนอกจากแม่พลอย ดังข้อความ

ตาอันเอาน้ำชาบกับตักร้องไห้สะอึกสะอื้น แล้วพูดว่า “คุณแม่... คุณแม่... คุณแม่เป็นแม่ของผมนคนเดียว ผมไม่มีที่ไหนอีกแล้ว” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 659)

สตรีนิยมใน “สี่แผ่นดิน”

หากมองผู้เขียนในฐานะชายทั่วไป ซึ่งอยู่ในสังคมไทยอันมีวัฒนธรรมที่ยกย่องชายเป็นผู้นำครอบครัว และผู้นำในแทบจะทุกเรื่องอันจะแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจชายที่มีเหนือหญิง ซึ่งเรียกว่าปิตาธิปไตย (patriarchy) และถ้ามองในประเด็นที่นักเขียนชายเป็นเชื้อพระวงศ์ เป็นชนชั้นสูงในสังคม คนทั่วไปย่อมต้องรู้สึก ว่า นักเขียนผู้นี้ ต้องเขียนให้ผู้หญิงอยู่ภายใต้กรอบแห่งวัฒนธรรม ที่ตรึงให้ผู้หญิงแทบจะกระดูกกระตักตัวไม่ได้ อาจไม่ใช่คำตอบที่ถูกต้องนัก ด้วยเหตุที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ยกย่องพลังอำนาจของสตรี ที่ได้มาจากความรู้ความสามารถ อาทิ การเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระเจ้าอยู่หัว ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรป อันแสดงถึงการยอมรับความเสมอภาคในเรื่องการบริหารงานและในฐานะสูงสุดเทียบเท่ากษัตริย์ อันมีพระราชอำนาจสูงสุดเท่าที่มนุษย์จะพึงมีพึงได้

สตรีกับอำนาจ

เมื่อครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสยุโรป โดยมีหมายกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินก่อนสงกรานต์ปี ร.ศ.116 ในการเสด็จยุโรปครั้งนี้ได้ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระบรมราชินีสำเร็จราชการแทนพระองค์โดยทรงมีพระราชอำนาจเหมือนพระเจ้าอยู่หัว ชาวนี้ได้ทำให้ชาววังเกิดทรมานที่ไม่เคยมีมาก่อนในเรื่องที่ผู้หญิงได้เป็นใหญ่มีสิทธิเท่าเทียมชาย โดยเฉพาะตำแหน่งกษัตริย์สยามประเทศซึ่งปกครองโดยเพศชายมาตลอดตั้งข้อความที่ตัวละครแสดงความรู้สึก

“พลอยเคยได้รับการอบรมมาตั้งแต่เด็ก ว่าผู้ชายนั้นมีอำนาจสิทธิ์ขาดเหนือตน เมื่อเป็นเด็กก็อยู่ในอำนาจพ่อ มีเรือนก็อยู่ในอำนาจแม่ ชีวิตนี้จะดีจะชั่วสุดแต่ผู้ชายจะบันดาลให้เป็นไป ผู้หญิงนั้น ดูจะเกิดมาเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ชาย ไม่มีวันที่ไม่บังคับบัญชาใครได้ นอกจากบังคับบัญชาตนเองอย่างทีในวังนี้ นอกจากตำแหน่งท้าวนางแก้วในวัง ก็ไม่เคยปรากฏว่า มีผู้หญิงไปบริหารการงานเมืองที่ไหน ความรู้สึกแต่เดิมจึงมีอยู่ว่า โลกนี้เป็นของผู้ชาย ผู้หญิงเป็นคนอาศัย และในฐานะคนอาศัยจึงต้องนบนาบเชื่อฟังเจ้าของบ้านตลอดไป การตั้งสมเด็จพระบิดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งต้องทำให้ทุกคนต้องเรียกตามพระนาม

ใหม่ว่า “**สมเด็จพระเียนต์**” จึงเป็นการสะท้อนความรู้สึกในสิทธิของตนเองคนที่สงบนิ่งอยู่ในตัวผู้หญิงมาหลายศตวรรษให้กลับฟื้นคืนชีพ เพราะได้ปรากฏแน่ชัดแล้วว่า ขณะที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไม่อยู่นี้ ผู้หญิงเป็นผู้ครองแผ่นดิน โดยที่พระราชสวามีทรงมอบพระราชอำนาจไว้ให้และได้ทรงเฉลิมพระราชอิสริยยศว่า “**สมเด็จพระบรมราชินีนาถ**” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 154)

ผู้เขียนยังแสดงความคิดเห็นต่อผู้หญิงผ่านตัวละคร “พลอย” เกี่ยวกับความเสมอภาคหญิงชาย ในเรื่องความสามารถส่วนบุคคล ที่ไม่จำเป็นต้องเลือกเพศ ขอให้เปิดโอกาสให้ถ้าผู้หญิงทำได้ในกิจการงานนั้นๆ ดังข้อความ

“ถ้าจะให้พลอยอธิบายทรรศนะใหม่ของตนในขณะนั้นก็คงจะอธิบายไม่ได้ อาจบอกได้แต่ว่า คนเราเกิดมาก็เท่ากัน ไม่ว่าจะหญิงหรือเป็นชาย ตำแหน่งแห่งหน หรือกิจการต่างๆ ผู้ชายทำได้ผู้หญิงก็ทำได้เช่นกันถ้ามีโอกาส พลอยนำความคิดนี้ไปคุยกับช้อยซึ่งเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 154-155)

อย่างไรก็ตามแม้ตระหนักว่าคนแต่ละคนมีความเท่าเทียมไม่ว่าจะหญิงหรือชายดังข้อความข้างต้น

แต่สำหรับพลอยแล้วก็คงไม่ใช่อำนาจของตน แต่ใช้อำนาจตนผ่านคนอื่น เพราะพลอยคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา ถ้าเป็นเหตุให้แตกร้างหรือเกิดผลเสีย พลอยจะไม่ทำอันแสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วความเป็นสตรีนิยมของพลอยมิใช่ แนวทางเสรีนิยมและแนวทางหัวรุนแรง แต่เป็นสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม ดังเช่นตอนลากลับบ้านเพราะทราบว่พระยาพิพิธป่วย ระหว่างค้างที่บ้านก็พยายามดูแลอาหารการกิน สุขภาพของบิดา ซึ่งคุณเชยผู้เป็นพี่สาวต่างมารดาก็เชื่อและทำตาม

“ในการกระทำทุกอย่าง พลอยไม่ยอมออกหน้าเป็นอันขาด เพราะรู้ว่าถ้าเป็นไปอย่างนั้น จะต้องกระทบกระเทือนกับคุณอุ้น ฉะนั้นพลอยจะทำทุกอย่างผ่านคุณเชย จะสั่งการใดๆ ในบ้านก็ขอให้คุณเชยสั่ง...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 189)

สตรีกับสิทธิในการแต่งงาน

การแต่งงานในอดีตมักใช้วิธีคลุมถุงชน ซึ่งเป็นธรรมเนียมมาช้านาน ว่าหญิงผู้เป็นลูกสาวต้องเชื่อฟังพ่อแม่ ที่จะเป็นผู้จัดหาชายมาแต่งงานตามความเหมาะสมหรือตามความคิดของผู้ใหญ่ เรื่องความรักไม่ใช่เรื่องสำคัญ แต่ในเรื่องนี้ กลับมองเห็น “เสรีภาพ” ทางความคิด ที่พลอยสามารถตัดสินใจได้ว่า จะแต่งงานกับคุณเปรมที่ผู้ใหญ่มองว่าเห็นดีเห็นงามด้วยหรือไม่ อันเป็นหลักประนีประนอมระหว่างประเพณีโบราณ กับสิทธิสตรีที่เริ่มก้าวเข้ามามีบทบาท

ในสมัยก่อน ตั้งแต่สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย เมื่อ ปี พ.ศ. 2475 ยุคนั้นผู้หญิงยังเป็นสิทธิ์ของผู้ชายที่ถือว่าเป็นใหญ่หรือเป็นหัวหน้าครอบครัว การตัดสินใจต่างๆ ต้องแล้วแต่ผู้ชาย แต่ในเรื่องสี่แผ่นดินครั้งเมื่อปลายรัชสมัยพระพุทธเจ้าหลวงนั้น คุณเปรมให้ผู้ใหญ่ไปขอร้องพลอยต่อพระยาพิพิธ ซึ่งพระยาพิพิธได้นำความขึ้นทูลปรึกษา “เสด็จ” โดยผ่านคุณสาย จนทางผู้ใหญ่มองเห็นดีเห็นงามหมดทุกฝ่ายแล้ว “เสด็จ” จึงนำเรื่องดังกล่าวมาบอกพลอย แล้วทรงถามความคิดเห็นว่าพลอยเห็นด้วยหรือไม่ ในเรื่องนี้ถ้าเป็นเรื่องสิทธิสตรี ก็ควรถือว่าพลอยได้รับสิทธิแล้วในการตัดสินใจที่จะแต่งงานหรือไม่ อันเป็นเครื่องแสดงว่า แม้ปีติาริปไตยจะคงอยู่ แต่สิทธิสตรีก็เคียงคู่มาเช่นกัน ดังข้อความตอนที่ “เสด็จ” รับสั่งกับพลอย

“นางพลอย พ่อเจ้าเขาให้สายมาบอกข้าว่า เขาจะขอลาเอาตัวเจ้าไปแต่งงาน เจ้าจะว่าอย่างไร?

พลอยสะดุ้งสุดตัว ใจหายวาบแทบจะแทรกพื้นด่านักลงไปด้วย ความตกใจ...

“หม่อมฉันยังไม่สมควรใจ มังคะ”

“ทำไม มีเหตุอะไรหรือ?” รับสั่งถาม

“หม่อมฉันยังอยากอยู่ฉลองพระเดชพระคุณไปก่อน ไม่เคยคิดเลย มังคะเรื่องมีเหย้ามีเรือน” พลอยทูลตะกุกตะกัก

“เจ้าก็โตเป็นผู้ใหญ่แล้ว เรื่องมีเหย้ามีเรือน ถึงยังไม่คิดก็ควรคิด” เสด็จรับสั่ง (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 287)

ในกรณีแม่ของพลอยก็ทำให้เห็นได้เช่นกันว่า ผู้หญิงในสมัยพระพุทธเจ้าหลวง ก็มีสิทธิ์เลือกผู้ชายมาเป็นสามีได้ เพียงแต่ว่าสมัยนั้นผู้ชายสามารถมีภรรยาพร้อมกันได้หลายๆ คน ดังนั้นถ้าฝ่ายหญิงทราบว่าผู้ชายที่ตนพึงใจ มีคู่อยู่แล้ว เต็มใจหรือไม่ที่จะกลายเป็นภรรยาที่มีอันดับ แม่ของพลอยเป็นผู้หญิงคนหนึ่งให้เห็นแก่ความรัก เมื่อคนรักคือพระยาพิพิธต้องแต่งงานกับคนอื่น ภายหลังพระยาพิพิธมาอ้อนวอนงอนง้อ ก็ใจอ่อน ตื้อดื้อจะออกเรือนจึงถูก “เสด็จ” กริ้วเพราะอยากให้คู่ที่ดีแต่แม่ไม่เชื่อฟัง สุดท้ายต้องได้รับความเสียใจ ดังข้อความที่แม่ของพลอยสนทนากับคุณสายว่า

“ตอนฉันจะออกจากวังไปมีเรือนคุณจำได้ไหม? ถูกกริ้วเสียใหญ่ไปเลย ความจริงท่านกริ้วของท่านถูก เพราะลูกเมียเขามีอยู่ แต่เรามันยังเด็กอ่อนความคิด มองอะไรก็ดีไปหมดเชื่อผีปากคนก็ตามเขาไปมารู้สึกตัวก็สายเสียแล้ว” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 47)

และตอนเปิดเรื่องแม่บอกกับพลอย ซึ่งแสดงให้เห็นสิทธิในการเลือกคู่ของสตรีว่า

“พลอยจำคำแม่ไว้ให้ดี ถ้าเจ้าจะมีลูกมีผัวต่อไปก็หาคนที่เขาใจเดียวอย่าไปได้ผัวเจ้าผู้มีเมียมาก จะต้องร้อนใจเหมือนแม่”... “แล้วก็อย่าไปเป็นเมียน้อยใครเขาเป็นอันขาด จำไว้” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 1)

กล่าวได้ว่าสิทธิในการตัดสินใจในการแต่งงานและการเลือกคู่ถึงแม่พลอยจะมีสิทธิในการพิจารณา แต่ก็ยังเป็นการตัดสินใจที่อยู่ในกรอบของการถูกให้เลือกจากผู้ที่มีอำนาจมากกว่านั่นเอง

ความเสมอภาคหญิงชาย

เมื่อพิจารณาตัวละครต่างๆ ในเรื่องสี่แผ่นดิน เช่น พลอย ซ้อย แม่แหม่มแม่ชั้น ได้เห็นบทบาทและบุคลิกที่แตกต่างของตัวละครหญิง ดังต่อไปนี้

พลอย

พลอยมีบุคคลที่ยึดมั่นศรัทธายอมทำตามในสมัยก่อนแต่งงานเพียงสองคน คือ บิดา และเสด็จ

“ถ้าจะคิดไปในทางที่ว่าผู้ใดจะเป็นผู้มีอำนาจสั่งการเกี่ยวกับชีวิตของพลอยได้เด็ดขาด คือบอกให้พลอยทำอะไรก็ตามแล้ว พลอยก็เห็นว่ามีเจ้าคุณพ่อคนหนึ่งนอกจากเสด็จ และมีอยู่เพียงสองคนเท่านั้น” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 81)

ต่อมาเมื่อออกเรือนแล้ว คนที่พลอยให้ความสำคัญ คือ สามีและลูก เมื่อพลอยมีลูกชายแล้วสามคน ในแผ่นดินรัชกาลที่ 6 ผู้หญิงถูกลดบทบาทลงไปกว่ารัชกาลที่ผ่านมา สามีก็นึกพอใจที่ไปงานต่างๆ โดยไม่ต้องพาพลอยไปด้วย ดังข้อความ

“ชีวิตของสตรีสมัยนั้นดูเหมือนจะถอยไปอยู่ข้างหลัง มิได้รุ่งเรืองออกหน้าออกตาเหมือนแผ่นดินก่อน งานการต่างๆ ที่มีในระยะนั้นก็ดูเหมือนจะเป็นเรื่องของผู้ชายเสียเป็นส่วนมาก ผู้หญิงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเท่าใดนัก คุณเปรมมักจะไปงานการต่างๆ แต่ผู้เดียวไม่ชักชวนพลอยให้ไปด้วย ซึ่งพลอยก็ได้รู้สึกเดือดร้อน เพราะใจจริงนั้น ยินดีที่จะอยู่กับลูกมากกว่า” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 425)

พฤติกรรมของพลอยจึงเหมือนยอมรับในอำนาจชาย และยอมรับปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ให้ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า

เสด็จ

เสด็จ แม้ไม่ใช่ตัวละครสำคัญ แต่ในเรื่องเป็นผู้หญิงผู้มีตำแหน่งสำคัญ มีคนเคารพกราบไหว้อยู่ไม่น้อยในความเป็นผู้มีบารมี เมื่อ “เสด็จ” ผู้ทรงชุบเลี้ยงพลอย มีดำริจะโดนจกให้ช้อยและพลอย แต่พลอยมีบิดาคือพระยาพิพิธ จึงให้คุณสายไปปรึกษาด้วยก่อน อันเป็นการให้เกียรติผู้ให้กำเนิดและให้ความสำคัญในความเป็นเพศชาย ที่สังคมให้การยอมรับ ดังข้อความ

“เสด็จทรงพระเมตตาพลอยมาก...แต่ทรงเห็นว่าพลอยเป็นลูกเจ้าคุณ เมื่อถึงคราวจะโดนจกก็ไม่แน่ใจว่าเจ้าคุณจะประสงค์อย่างไร จึงให้ดิฉันออกมาเรียนถาม” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 89)

เสด็จทรงมีทั้งพระเดชพระคุณ พลอยเห็นพระเนตรของท่านบ่งบอกถึงอำนาจและความเมตตา

“พลอยรู้สึกทันทีว่า พระเนตรคู่นั้นมีอำนาจบังคับคนได้ แต่ขณะเดียวกันก็รู้สึกด้วยว่า พระเนตรคู่นั้นเต็มไปด้วยความเมตตา อาจยึดถือเป็นสิ่งที่พึ่งอันแท้จริงได้เช่นกัน” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 26)

แม่แหม่ม

ความคิดของพลอยที่มีต่อแม่ก็คือ “แม่นั้นไม่มีส่วนสำคัญบันดาลชีวิตของพลอยไปได้ในทางใด นอกจากเป็นตัวแทนแห่งความรักและความยินดี” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 81)

แม่ของพลอยเป็นคนหน้าตาตางตางม ดังตอนที่พลอยไปบ้านซ้อย เพื่อทำพิธีโกนจุก บิดาของซ้อย ได้เอ่ยถึงความงามของแม่แหม่มว่าสวยจนคนลือ “เมื่อตอนนั้นแม่แหม่มเขาสวยเอาการอยู่ ถึงลือออกไปนอกวง ใครก็พูดถึง” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 62)

อาจเป็นความสวยมีเสน่ห์ของแม่แหม่ม ทำให้เป็นที่หมายปองของผู้ชาย และเสรีภาพในความคิดเรื่องมีคู่ ไม่ฟังผู้ใหญ่ดักเตือน แม่แหม่มจึงมีบทลงเอยไม่ค่อยสวยงามนัก

แม่ชั้น

แม่ชั้นแม่ของซ้อยจัดว่าเป็นกลุ่มปิตาธิปไตยด้วยความเต็มอกเต็มใจ เพราะการปรนนิบัติคุณหลวงผู้เป็นสามี ตลอดจนเพื่อนสามีเป็นความสุขที่เธอประสงค์ แม่ชั้นเปรียบเหมือนตัวแทนของหญิงผู้เป็นภรรยาและแม่บ้านในสังคมไทย ที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป ดังข้อความ

“เวลาที่คุณหลวงคุยกับเพื่อนๆ เหมือนจะเป็นเวลาที่แม่ชั้นมีความสุข หน้าหน้า พอเพื่อนๆ มาครบวง แม่ชั้นก็นั่งคอยจัดเครื่องดื่มของแกล้ม และสิ่งอื่นเช่น หมาก พลุ บุหรี่ มิได้ขาดเหลือ แม่ชั้นเก็บตัวอยู่ในบ้าน ไม่ออกไปร่วมวงสนทนา พอใจที่ตนสามารถปฏิบัติให้สามีและเพื่อนของสามี มีความสุขสบายได้” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 101)

ซ้อย

บุคลิกที่ไม่เหมือนสตรีทั่วไป ดูจะเป็นตัวเทียบความแตกต่างระหว่างพลอยกับซ้อย หรือกุลสตรีกับผู้หญิงที่เชื่อมั่นในตัวเองสูง ซ้อยไม่ใช่คนขี้อ่อน ได้รับ

การฝึกอบรมความเป็นชาววังมาก่อนพลอย แต่ความรู้เท่าทันคน การแสดงออกถึง ความฉลาดเฉลียวแถมเจ้าเล่ห์เล็กน้อย การพูดจาที่โผงผาง มีความเป็นผู้นำ ซึ่งเป็น บุคลิกของผู้ชายมากกว่า เมื่อมาปรากฏในผู้หญิง อาจทำให้มีบุคลิกที่เพศตรงข้าม ไม่พึงประสงค์ เช่น ตอนที่แม่น้อยเข้ามาทาบตามกับคุณสายแล้วเห็นช้อยก็ทักว่า

“ไม่สวย” แม่น้อยตัดสินความงามของช้อยอย่างเด็ดขาดลงไปทีเดียว

“ไม่สวยเลยสู้แม่พลอยไม่ได้ จริงไหม?” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 264)

สำหรับ “เสด็จ” ทรงเห็นว่าช้อยพูดมาก

“คุยกับนั่งพลอยเหมือนคุยกับอิฐกับปูน ข้าต้องเพื่อไปคนเดียวทุกที เรื่องนี้สู้นางช้อยเขาไม่ได้ บางทีถามนิ้วเดียวมันตอบตั้งว่า” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 221)

คุณสายก็ลงความเห็นเห็นว่าช้อยซึ่งเป็นหลานของตนเป็นคนไม่เรียบร้อย

“พลอยเข้ามาอยู่ในนี้แล้วอย่าไปเอาอย่างแม่เจ้าประคุณช้อยของ ฉันทะเข้านะ เด็กอะไรก็ไม่รู้ ดื้อก็เท่านั้น ชนก็เท่านั้น เพื่อนฝูงอะไรมันช่าง มากมาย เข้าในนอกออกไปทุกหัวระแหง วันหนึ่งๆ ไม่ต้องเห็นหน้ากัน...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2552: 33)

ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบตัวละครระหว่างพลอยกับช้อยแล้ว จะเห็นได้ว่า พลอยมีความเป็นกุลสตรีที่เป็นไปตามแบบของความเป็นหญิงที่พึงประสงค์ แตกต่างจากช้อยที่แม้เป็นหญิงแต่ก็มีบุคลิกและลักษณะนิสัยที่ขัดแย้งกับผู้หญิง ตามแบบฉบับในเรื่อง

สรุป

การวิจารณ์วรรณกรรมแนวสตรีนิยม เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้หญิงกับวรรณกรรมในสองประเด็นคือ ภาพลักษณ์ผู้หญิงที่ถูกนำเสนอกับการเขียนวรรณกรรมแบบผู้หญิงเป็นอย่างไร ดังที่ นพพร ประชากุล ได้กล่าวถึงว่า การวิจารณ์วรรณกรรมแนวสตรีนิยม ไม่เพียงวิธีการ วิธีคิดที่ใช้วิพากษ์ปาดิปไตย ในงานวรรณกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถระดมมาใช้ได้หมด และได้กล่าว

ถึงตัววรรณกรรมที่อาจบ่งชี้สัญลักษณ์บางอย่างนั้นหมายถึงถ้าผู้ชายเขียนถึงผู้หญิง ก็จะเป็นอย่างที่คุณชายต้องการ หากผู้หญิงเขียนถึงผู้หญิงเองก็ย่อมปรากฏภาพอีกภาพหนึ่งดังข้อความ “วรรณกรรมก็เป็นดังเช่นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม (cultural artefact) อย่างอื่นๆ ที่ผลิตขึ้นภายในระบบที่ชายเป็นใหญ่ วรรณกรรมเอกของโลกและของชาติต่างๆ ซึ่งมักสร้างขึ้นโดยผู้ชาย จึงย่อมได้รับการหล่อเลี้ยงจากระบบคิดดังกล่าว และกลับมาค้ำจุนมันไม่มากนักน้อย ถึงแม้จะมีวรรณกรรมจำนวนมากที่เป็นผลงานของผู้หญิง แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นการเขียนในแบบปิตาธิปไตย หล่อหลอมให้ผู้หญิงเขียนอยู่ดี ดังนั้นไม่ว่าจะอย่างไร ภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในวรรณกรรม จึงเสี่ยงไม่พ้นที่จะสอดคล้องกับคตินิยมของสังคมที่ชายเป็นใหญ่ กระนั้นก็ตาม ความที่วรรณกรรมเป็นผลงานสร้างสรรค์ด้วยจินตนาการ มันจึงเปิดช่องให้เราเล็ดลอดออกไปจากระบบได้บ้าง และย้อนมาบ่อนเซาะระบบอีกทีหนึ่ง ก็ได้เช่นกัน” (นพพร ประชากุล, 2544: 342-343)

นักเขียนชายอาจเสนอภาพที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงของสตรีได้ลึกซึ้ง ดังที่ John D. Scheeter (อ้างใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2541: 209) เขียนไว้ใน *Sensus Communis Vico Rhetoric and the Limits of Belativism* โดยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “ผู้เขียนในฐานะผู้ชายที่เขียนถึงผู้หญิง” สรุปได้ว่าการเขียนเป็นกิจกรรมความรุนแรง เป็นกิจกรรมของสนามรบที่จะพบได้ทั้งชายและหญิง ...การบีบบังคับเพื่อให้ผู้อ่านเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ชัยชนะที่ได้จึงเป็นชัยชนะของผู้ที่เหนือกว่า... และเมื่อการเขียนกระทำโดยผู้ชายแต่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิง ก็ย่อมมีผลเพื่อการทำลายล้างความเป็นผู้หญิง (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2541: 209)

งานเขียนในเรื่องสีแผ่นดิน อาจไม่มีจุดประสงค์ในการกดทับบาทหรือมุ่งร้ายต่อสตรี แต่เป็นการนำเสนอให้ผู้หญิงรู้จักบทบาทของความเป็นแม่เป็นเมียที่ดี ภายใต้อำนาจที่ชายมอบความเป็นใหญ่ให้ในบ้าน การเสนอภาพของ “พลอย” ซึ่งเป็นผู้หญิงที่งามพร้อมทั้งกาย วาจา ใจ ความงามทั้งภายนอกและภายในนี้ ทำให้คนในครอบครัว ได้รับความสุขโดยถ้วนหน้าทั้งสามีและลูกๆ ภายใต้บริบทแห่งวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ที่ผู้ชายต้องเป็นใหญ่ รวมทั้งให้รู้จักบริหารจัดการกับผู้คนในบ้านไม่ว่าจะเป็นผู้ต่ำกว่าตน ผู้ที่เสมอกัน หรือผู้ใหญ่ ตลอดทั้งหน้าที่การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้เป็นคนดี ซึ่งผู้เขียนได้

ถ่ายทอดแนวคิดนี้ผ่านตัวละคร จนอาจกล่าวได้ว่าสังคมจะดีหรือเลวล้วนอยู่กับ การกล่อมเกลาของผู้หญิงทั้งสิ้น

ปิตาธิปไตยในเรื่องนี้เป็นลักษณะประนีประนอมให้สตรีนิยมสายวัฒนธรรม (cultural feminism) ได้ก้าวเข้ามามีบทบาท ดังเช่นความรักที่มั่นคงของคุณเปรม ที่มีต่อพลอย โดยไม่ยอมมีหญิงอื่นหลังแต่งงานแล้วทั้งที่สังคมเอื้อต่อการที่ชาย สามารถมีเมียได้หลายคน รวมทั้งความรักที่ถูกทุกคนมีต่อแม่พลอยอย่างแนบแน่น มีสื่อมวลชน ก็เหมือนจะบอกว่าเพราะมีแม่ดีอย่างนี้เอง ลูกจึงรักศรัทธา ถ้ามอง ในมุมของชาย ผู้หญิงเช่นพลอยสนองความต้องการของชาย แนวคิดแบบปิตาธิปไตย ในเรื่องนี้จึงยังดำรงอยู่เหนือสตรีนิยมเช่นเดิม

บรรณานุกรม

- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2552). **สี่แผ่นดิน** พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า 2000.
- จจจิต อนันต์คุศรี. (2540). **มนต์เสน่ห์สตรีนิยมในนวนิยายเรื่อง ซี เคม ทุ สเดย์ ของซีโมน เดอ โบวัวร์ (SIMONE DE BEAUVOIR), เดอะเบล จาร์ของซิลเวีย พลาธ (SYLVIA PLATH), วาย อีส แดร์ ซอลด์ อิน เดอะ ซี ? ของ บริกิต เทอะ ชไวเกอร์ (BRIGITTE SCHWAIGER) และเรื่องลำเนาป่า ของ คิเรมอร์ อุนฮัท (SIREMORN OUNHATUB).** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธเนศวร ศัยานนาวา. (2541). “ผู้หญิงและอำนาจ: การเขียนแบบผู้ชาย” ใน **สตรีศึกษา 1: ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- นพพร ประชากุล. (2544). แนวคิดสกุล “สตรีนิยม” (Feminism). **สารคดี**. 17(195-196): 114-119.
- นวนิตี เศรษฐบุตร. (2521). “นวนิยายการเมืองของนักเขียนสตรีไทย,” **วารสารโลกหนังสือ**. 1(6): 70-75; มีนาคม.
- วราณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). **สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20**. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- สุชีลา ดันชัยนันท์. (2540). ใน “ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา”. **ผู้หญิงในทฤษฎี จิตร ภูมิศักดิ์ และแนวคิดสตรีศึกษา**. นนทบุรี: เจริญวิทย์การพิมพ์.